

LUND UNIVERSITY

Konst och Vetenskap: Om ett annorlunda möte

Plato, Göran; Jönsson, Bodil

2001

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Plato, G., & Jönsson, B. (2001). *Konst och Vetenskap: Om ett annorlunda möte*. (Certec; Vol. 1). [Publisher information missing]. <http://www.certec.lth.se/dok/konstoch/>

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

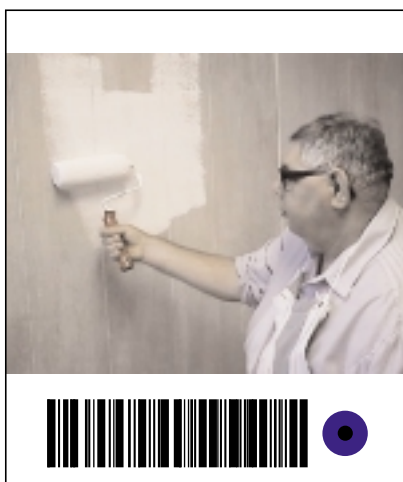
PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

INTERNRAPPORT CERTEC, LTH. NUMMER 1:2001.

Göran Plato och Bodil Jönsson

Form Karin Rehman

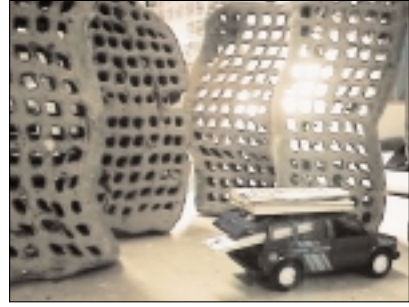

KONST OCH VETENSKAP

– Om ett annorlunda möte

 Certec

Avdelningen för rehabiliteringsteknik
Institutionen för designvetenskaper
Lunds tekniska högskola

FÖRORD

Tryckolera är en daglig verksamhet för människor med utvecklingsstörning, ledd av Göran Plato, konstnär.

Certec är en avdelning på Designinstitutionen vid Lunds tekniska högskola, ledd av Bodil Jönsson, professor.

Göran och Bodil möttes år 1994, då Tryckolera kom att bli den viktigaste hemvisten för Isaac, en personlig digital assistent utvecklad på Certec. Hade vi redan från början planerat in perioden 1994–2001 med förlängning därefter för gemensam forskning, hade arbetet setts som ett i allra högsta grad »longitudinellt projekt«. Så har emellertid inte uppläggningsen varit – endast det första året var ett »projekt«. Därefter har Tryckolera på olika sätt funnits invävt på Certec och Certec på Tryckolera.

En översikt av vad som publicerats om Isaac, Tryckolera och Certec finns längst bak.

Hur kunde detta samspel uppstå? Och hur kommer det sig att vi kunnat hålla på i sju (7) år utan resultatavmattning? *Kan det möjligen handla om ett speciellt möte mellan konst och vetenskap?*

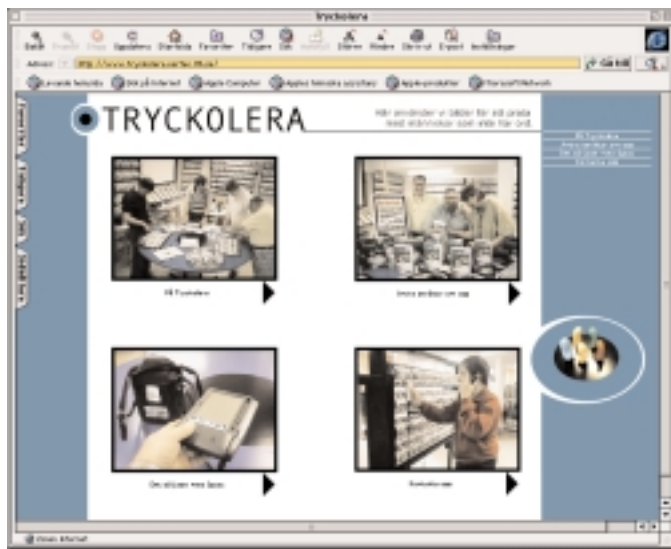
Basmaterialen här är mailväxling mellan Göran Plato och Bodil Jönsson. I bild och i ord. Sedan är det Bodil som gett det hela struktur och som är berättelsens »jag«. Men när du läst färdigt, kommer du att se att Göran Plato är minst lika mycket författare till detta som vad »jag«, Bodil, är. Det är således ingen slump att författarordningen är »Göran Plato och Bodil Jönsson«.

Stig Nilsson, Thomas Åkesson och Anette Hartlow har godkänt all text och alla bilder för publicering.

Vi tackar Region Skåne (och tidigare Malmöhus läns landsting) som gjort vårt samarbete ekonomiskt möjligt.

Lund i april 2001

Göran Plato Bodil Jönsson

Innehåll

FÖRORD 4

SJU ÅR 8

KONST OCH VETENSKAP 10

FRÅGOR KONTRA SVAR PÅ

TRYCKOLERA 12

FRÅGOR KONTRA SVAR PÅ

CERTEC 16

VARIATION SOM ALL

INLÄRNINGSMODER 16

SAMMANHANGS-

FÖRESTÄLLNINGAR 24

GÖRAN FRÅGAR OCH BODIL

MOTFRÅGAR 26

ATT TÄNJA GRÄNSER 28

HISTORIA 30

KÄNSLOR 32

INITIATIVFÖRETRÄDE 38

UPPMÄRKSAMHET 40

BILDER PÅ NÄR-INGENTING-

HÄNDER 40

THOMAS SOM VIKTVÄKTARE

SPECIAL 40

AVSLUTNING 42

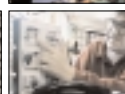
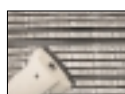
REFERENSER 48

Hildan den 10 maj 2001 7

Egen kopiator 9

Streckkods bild 11
Stigs bildväskor 1 11

'Båten' 12
Kom ihåg 13
Gemensamma bildväskor 2 13

Grönsaksgröta 15

Bildotek 17

Nätbaren 19
Gråsten 19

Thomas tummestock 21

Thomas cykel 22-23

Ingenting är omöjligt 24
När ingenting händer 25

Ljust och mörkt 27

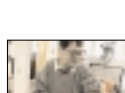
Bildgymnastik 29

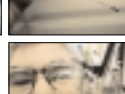
Hos tandläkaren 31

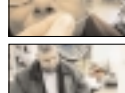
Stigs känslbilder 33

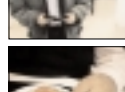
Gipsad arm 34
Lunginflammation 35

Trasiga glasögon 37

Inköp 39

Viktväktar special 41

Buketter 43

Nya caféet 45

Stigs nya lägenhet 47

En inledande bildserie från Tryckolera. Som du ser, är det ingen instruktionssekvens för hur man sätter potatis, men det är inte heller bara en rak dokumentär från den 10 maj 2001, på "Hildan". Bilderna har dubbla funktioner. De skall stötta och bekräfta minnet och alltså fungera som skriftspråk. Därtill skall de inspirera till samtal, dvs. fungera som talspråk eller stöd till talspråk. Därför måste de beröra sådant som man faktiskt vill prata om.

SJU ÅR är det nu som vi, Göran Plato och Bodil Jönsson, tänkt ihop, gjort saker ihop, skrattat ihop och gråtit ihop. Vi håller alltid på med något tillsammans, om inte varje dag, så i alla fall varje vecka. Inte så att vi tvunget träffas – ofta arbetar vi i allra högsta grad var för sig och dessutom på olika platser. Men alltid är det något, också för mig, Bodil, som berör Tryckolera, Görans arbetsplats. Ofta är Stig Nilsson och Thomas Åkesson, två av deltagarna på Tryckolera, med.

Göran och jag kommer från två skilda världar: omsorgens och vetenskapens. Då och då har vi förstås stannat upp och undrat över hur det kommer sig att vårt långvariga samarbete alls är möjligt. »Ett longitudinellt projekt« skulle det kunna kallas vetenskapligt – men det vore ingen rättvisande beteckning. Samarbetet har visserligen varit långvarigt, men det var bara det allra första som var ett projekt. Det har inte funnits något öronmärkt stöd för det, varken från universitet eller kommun. Men Region Skåne och tidigare Malmöhus läns landsting har gett oss chansen att få lov att bara hålla på, och just detta har varit ovärderligt. Ett samarbete som detta kan inte kläs om till ansökningar, mål och medel utan kräver en kreativ långsiktighet. Att resultaten håller en kvalitet och visar på en obändighet utöver det vanliga går att se och att erkänna, både för oss själva och omvärlden. Men vad är det som finns bakom, vad är det som har gjort det möjligt och gör det möjligt att tillsammans hålla på så här länge? Utan att tröttna och utan att resultatkurvan planar ut?

*”I detta fall tog
det sju år innan det
landade en tanke
om vad som
kanske är själva
grundbulten”*

T T T, Tankar Tar Tid. I detta fall tog det sju år innan det landade en tanke om vad som kanske är själva grundbulten. Nu vill vi försöka formulera den i ord och bild. Orden är ibland mina, *Bodils*, och det är också jag som strukturerat och gjort urvalet ur Görans mail. Men bilderna är *Görans*. Och, tro oss: tankarna, de är faktiskt *våra*. Alldeles gemensamma.

Vi är lite speciella, Göran och jag, genom att vi tänker inte bara i ord utan också i bild. Det är det inte så många som gör – åtminstone inte så att de själva är medvetna om det. För vår del ger det samarbetet ett speciellt sting: vi kan alltid förlita oss på att det den ene säger eller gör, det har han eller hon en bild av inuti huvudet. Så förstår man inte, kan man alltid fråga tillbaka, och då kan den andre säga att »jo, men därifrån sett är det si, därifrån så ...«. För de inre bilderna är så konkreta att dem kan man vrida och vända på.

Det gör skillnad att ha egen kopiator och kunna ta fram bilder själv.

Det finns inte bara likheter utan också stora skillnader mellan oss. Ta bara detta med våra olika arbetsplatser: Göran leder en omsorgs- verksamhet, Tryckolera, och jag en universitetsverksamhet, Certec. På fritiden formar Göran bl.a. lera, skapar färg och form, ger konstnärlig gestalt, medan jag då och då skriver artiklar och böcker och gör muntliga framträdanden inför stora auditorier. Båda är vi forskare i bemärkel- sen att vi *söker efter ny kunskap*. Men vi har alldeles olika metoder. Sam- tidigt som vi här berättar om effekterna av mötet mellan två metoder och två människor, blir det hela en annorlunda dokumentation av utvecklingen på Tryckolera och på Certec.

KONST OCH VETENSKAP

Det finns många beröringspunkter mellan konst och vetenskap. En av dem är att båda lyfter fram nya *frågor*. Men samtidigt finns det en grundläggande skillnad i vad man har frågorna till. Medan vetenskapen genast ger sig i kast med att försöka hitta *svaren* på frågorna och sedan hålla upp svaren framför omvärlden, tar konsten på sig rollen att hitta frågor, accentuera dem och att hänga upp själva *frågorna* framför män- niskorna. Så att människorna själva får svara – eller leva vidare med frå- gorna.

Detta har många gånger märkts i våra olika sätt att arbeta. Först för- enas vi av vår glädje att *hitta* de nya frågorna och fråga varandra »tror du att det rentav kan vara så?!« Men sedan försöker jag och andra på Certec att leta svar på frågorna, hitta tekniska lösningar etc.

Göran letar också efter svar och lösningar. Men framför allt behåller han själva frågan och försöker på alla sätt få Stig och Thomas att se den också.

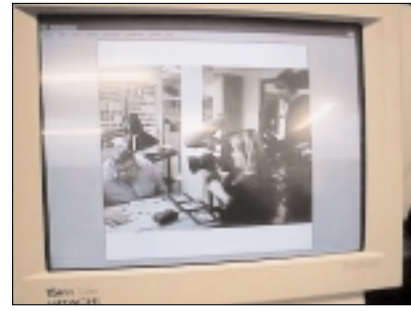

Långt före vår Danmarksresa, en kall vårdag, stod Thomas och jag och tittade ut över Öresund. Göran fotograferade som alltid – kameran sitter i handen på honom, nästan som en blindkäpp. När vi kom hem, tittade vi på bilderna. »BÅTEN«, sa Thomas när han såg sig själv och mig i profil. »Vad sa 'du?!«, sa jag. »BÅTEN!«, sa ' Thomas. Jag tittade och tittade och såg ingen båt, bara våra profiler. Så i det ögonblicket var det jag som var utvecklingsstörd – det var jag som inte kunde se det som inte fanns med på bilden. Vilket är en av de oförmågor som tillskrivs människor med utvecklingsstörning. Men Thomas, han kunde. Och när jag hade tänkt 10 sekunder till, kom jag faktiskt på det: »det här måste Göran ha fotograferat när vi tittade på båten...«

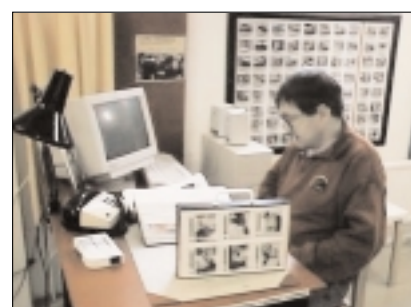
Ett avslöjande exempel:

Jag hade tagit initiativ till att invitera Tryckolera-gänget på en utflykt till Danmark. Dagen var nära, och jag började undra över om jag skulle för- bereda något. Så jag skickade ett mail till Göran [3/5 2000, 15.35]: »Bestäm är du snäll. När samlas vi och var? Och vad skall jag ha med mig mer än mig själv och pengar?« Och vad svarade Göran samma dag, 16.50, om inte: »Du store tid, vi skall inte alls ta några beslut, de har Tho- mas redan tagit. Han har pekat ut vilken båt vi skall åka med, och målen kommer under tiden vi är på väg. 'Vi skall till en backe i skogen', säger Thomas. 'Och en röd korv med öl vill jag ha', sa Anette. Så det är bara att lyda. Där är vi illa ute när vi inte får vara med och bestämma.«

Stig har svårt att koncentrera sig på sitt arbete samtidigt som han väntar på någon som han skall ge information till, exempelvis om ett telefonssamtal. Vi har löst det med bildväskorna. Med dem kan han bekräfta och komma ihåg. Att ha väskan framför sig gör att han lugnt kan arbeta vidare på sina uppgifter, och sedan med teknikens hjälp tala om vad som hänt. →

Det vanligaste på Tryckolera är att det finns bilder med streckkoder på. Med hjälp av en streckkodsläsare för man över bilden till skärmen och kombinerar ihop frågor och tankar. Ibland leker man med att ha bara streckkoder – var och en motsvarande en bild i datorn. Och ibland är det bara bildpekande med pekfingret som gäller.

Bra. Mycket bra. Och ändå inte fullt så enkelt som det ser ut. För bakom allt detta finns det en personlig utveckling hos deltagarna på Tryckolera. Den har ett nära samspel med Göran (se gärna Annamaria Dahlöfs film »Ovanlig vänskap«), byggt på Görans konsekventa vägran att leva livet åt någon annan, att bestämma åt någon annan. Den hade Göran med sig redan från starten av Tryckolera. Han började med totalt tomma lokaler. Man satte sig ner på golvet och talade om vad man behövde. »Kaffe«, sa någon. Och då gick man ut och köpte kaffebyggare och kaffe. Men ingen av deltagarna tänkte på filter – och Göran sade inget. Man gick hem med bryggaren och kaffet och fick på hemmaplan upptäcka vad som saknades – och så ut en gång till och köpa filter. På ett sätt »förlorade« man kanske tid på detta – vad det nu är att förlora tid. Men man vann i sammanhangsföreställningar.

På Tryckolera har deltagarna hela tiden fått chansen, ja, nästan inte kunnat låta bli, att själva upptäcka hur saker och ting hänger samman. Ett av många uttryck för detta har varit att de bara i undantagsfall har skåp med dörrar (kylskåp är ett sådant undantag). Huvudansatsen har varit att allt skall finnas öppet, synligt på hyllor, rullar, väggar, ställ.

Visst hade Tryckolera kommit långt redan vårvintern 1994 då Göran och jag träffades. Men teknologin i Tryckoleratappning har sedan kommit att revoltera nästan allt. Stig och Thomas behövde inte bara människor som stöd för sitt tänkande – de behöver också *verktyg* och *artefakter* att tänka med (läs gärna Arne Svensks licentiatuppsats »Design av kognitiv assistans«). Det är med det som vetenskapen hjälpt till: med *lösningar* så att Stig och Thomas och andra kan tänka bättre själva. Att som Thomas och Anette i exemplet ovan ikläda sig rollen av planerande reseledare kräver självförtroende, fantasi, inre bilder. Det kommer inte av sig själv.

FRÅGOR KONTRA SVAR PÅ TRYCKOLERA

Finns det några som mer än andra utsatts för instruktioner och upprepningsträning är det människor med utvecklingsstörning. Förmedlingspedagogik. En uttalad stimuli-responssituation, en uttalad tro på inläring-genom-upprepning, kombinerad med ett omhändertagande, dvs. att andra gör saker å den berördas vägnar. Detta har dominerat och dominerar fortfarande. Mönstret sitter i väggarna också i dag, trots att det länge och väl talats om individens utveckling och självbestämmanderätt.

Vi skickar inte bara bilder via dator. Vi går också med bilder till varandra. Ibland använder vi bildväskor med fast kom-ihågbildserie på ena sidan och med den andra avsedd för egna meddelanden. →

Väggar, möbler och andra inventarier är streckkodsmärkta – kopplar till bilder med ljud om t.ex. hur jag målat, reparerat och vem som äger de olika sakerna. »Kom-ihåg« för att minnas med hjälp av streckodsläsare.

Kanske går inte mönstren att byta förrän man får grepp om skillnaden mellan att hålla upp frågor respektive att tillhandahålla svar. Visst behöver de berörda stöd, mycket stöd, för att få syn på struktur och sammanhang. Tänk bara på Henrik Perssons svarta onsdag i Arne Svensks »Design av kognitiv assistans«. HP behöver få hjälp med alla de många olika sammanhang som han inte greppar. Men är det predikningar, tjat, förebråelser, repetition, svar som han behöver? Eller än värre omvärldens värderingar i riktning mot att HP egentligen inte kan få bo på egen hand, inte kan få klippa gräsmattan själv, inte ...

Vad skulle kunna hända med HP om han fick teknologisk kognitiv assistans?

Det finns en polarisering mellan att fokusera frågor respektive svar också i pedagogiken. Å ena sidan hittar man där konstruktivismen som med sin syn på lärande som en *sökande och skapande process* kan sägas ha sin tyngdpunkt på frågorna. Ansatsen är att människan lär sig genom att hon frågar, söker, skapar och tar stöd både av omvärlden och sitt befintliga inre, allt för att åstadkomma ett lärande, dvs. en förändring av det inre. Å andra sidan finns inlärningspsykologi, programmerad inläring, undervisningsteknologi och annat i samma anda, där man studerar inläring som om den vore oberoende av innehåll och miljö och som om den främst kunde styras genom av omvärlden tillrättalagda situationer och instruktioner.

Repetition sågs som all inlärnings moder under större delen av pedagogikens historia och långt dessförinnan i den auktoritära eran. Världen var delad i de-som-visste (lärarna och ledarna) och de-som-ännu-inte-visste (eleverna och andra beroende). Det gällde att få de färdiga svaren att mer eller mindre *vandra* över från den ena till den andra – sedan var det klappat och klart ur förmedlingspedagogikens synvinkel.

Alldeles nyfödda små människor behöver hjälp med allt, kan det tyckas oss välmenande vuxna. Men tänker man efter, inser man att även dessa de allra yngsta gör det mesta på egen hand: andas, äter, håller kroppstemperaturen ... Och, inte minst, från första stund börjar de söka på egen hand. Så gott det nu går. *Det är detta sökande som är en förutsättning för lärandet, och det är detta sökande som finns också hos människor med utvecklingsstörning, och som man skulle kunna utgå från i omsorgen.*

Göran bryter av mot den omgivande kulturen i sin roll som ledare i omsorgsverksamhet genom att han systematiskt motarbetat och motarbetar att man bara tillhandahåller *svaret och lösningar* till deltagarna. Göran vill hjälpa till så att man kan hitta sina egna frågor. Han finns där i bakgrunden och arbetar med att ge struktur, struktur, struktur. Och det är i *återkopplingen* som han ger struktur till människorna runt omkring sig, inte i *sändandet* av instruktioner till människor som uppfattas som mer eller mindre passiva mottagare. Jag har skrivit om detta i boken »Den obändiga sökklusten« och i »Tankekraft«.

Det är mycket lek med ord på Tryckolera. Just för att orden inte är självklara för alla, vrider och vänder man på dem. 'Grönsaksgryta', t.ex. – den börjar med plantering (i gryta!) och slutar med soppa i gryta.

Åtminstone för mig är det uppenbart att Göran har turen att den kulturella utvecklingen går hans väg. Men han har fortfarande kvar en tid av andras ifrågasättande, eftersom omsorgsverksamhet inte ligger på framkanten i övergången från prioritering av sändare-mottagaresituationer till att prioritera relationen sökare-återkopplare. Snarare är omsorgen lite sent ute. Så *fint* då att Göran kan vara en av dem som framstår som en förgrundsgestalt och som kan visa på vad som egentligen är möjligt om man vågar lita på människans inneboende söklust och önskan att tänka själv.

FRÅGOR KONTRA SVAR PÅ CERTEC

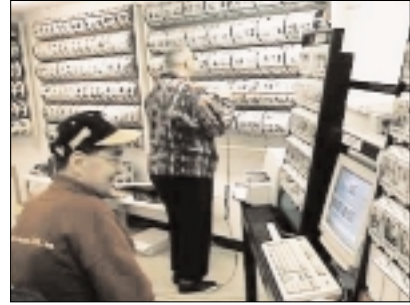
I Certecs teori och metod, så som de presenteras i »Rehabiliteringsteknologi och design – dess teorier och metoder«, lyfts både frågor och svar fram – och framför allt relationen mellan dem. Forskning kan vara baserad på frågor (eller välformulerade antaganden, hypoteser) och samtidigt själv leda till frågor och hypoteser. Vi tillåter oss både ödmjukheten i »Man kan inte veta förrän man provat« (läs gärna »Vad vi lärt oss av Isaac«) och att sticka ut hakan och också ta den arbetsinsats som behövs för att utröna »hur gör man då när man provar?!« – dvs. också genomföra det hela.

Det var jag själv som vid Isaac-teknologins tillkomst drev att Isaac skulle ha en inbyggd digital kamera, något nog så exotiskt år 1993. Detta med en digital kamera var visserligen en »lösning«, men på vad och varför? Den självklara frågan för mig var: »hur bär man sig åt för att prata med varandra om man inte har orden?« Och det måste man nog säga att mot detta svarade den digitala kamerans möjligheter på ett ypperligt sätt. Ja, den visade sig leda till en väg som var oändligt mycket mer framgångsrik än vad jag någonsin kunde ana.

För jag hade ju bara fattat halvvägs (om ens det). Och hur skulle jag kunnat fatta mer – också jag lär mig ju genom att söka och skapa. Till min dumhet hörde att jag trodde på tillrättalagda *instruktioner* skapade med hjälp av personnära bilder. Nästan genant är det i efterklokhetens ljus. Fast varför genant och varför »dumhet«: genom att *prova* detta fick jag reda på att det inte fungerade, och därmed fick jag också anledning att fundera över *varför* det inte fungerade. Somligt var förresten rätt tänkt, t.ex. att det ofta behövdes hela sekvenser av bilder. Men det blev inte tillrättalagda bildkedjor som instruktioner som ledde till framgång utan bildkedjor som formas *under* lärandet, som ett *stöd* för lärandet.

VARIATION SOM ALL INLÄRNINGS MODER

Också Göran har undan för undan blivit alltmer medveten om sin metod. Så här skrev han nyss i ett mail: »Som du ser är en av våra viktigaste saker att inte planera först utan att bygga och skapa idén direkt på fantasi och därefter planera efter vad vi får fram tillsammans. Vi jobbar mycket med att ändra på begreppen och göra något annorlunda«.

*Vi bygger upp ett bildotek och provar att det fungerar.
Vi byter ut bilder och gör nya bildrullar.*

”Att utmana och låta sig utmanas. Verkligheten är kanske inte den den ger sig ut för att vara?”

Här ser jag åter konstnären Göran. Att utmana och låta sig utmanas. Verkligheten är kanske inte den den ger sig ut för att vara? Vad om det är precis tvärtom? Eller åtminstone: vad får man syn på om man låtsas att det är precis tvärtom? Eller gör precis tvärtom?

Hela tiden har alla de många »svaren« från Certec som resultat av våra försök att förstå vad som är frågorna medverkat till en förnyelse på Tryckolera. Den 19 januari 2001 skrev Göran till mig:

»Hejsan, Bodil!

Vi har hållit på nästan hela december och hela januari månad under mottot 'Vi bygger upp oss'. Stig, Thomas och övriga ville ha *förändringar*. Jag märkte att visa saker inte används längre, andra var för gamla och behövde förnyas eller bytas ut.

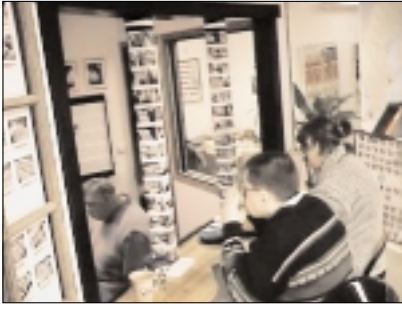
Vi har ändrat på Bildoteket, Bildografen och Bildogrammet. Samma stil men ny 'logo' och lite annorlunda miljö runt om. Alla saker har de själv varit med om att påverka.

Bygget på *Nätverk*-eriet är snart färdigt. En viktig personsak har varit att bygga upp nätbaren på näteriet, en bar-*disk* med barstolar där vi kan *server*-a kaffe, öl och läsk när man arbetar med datorn. Som du hör är det många tekniska ord på baren. Det kommer också att finnas en bildpelare i baren för alla bild-samtalar ju med varandra. Mycket stor respons från alla. Det har blivit vår samlingspunkt. Som Thomas sade till en besökare: 'slå dig ner; vill du ha en öl, kaffe eller läsk när du ser hur jag arbetar på datorn. Jag skall spela in det på video.' Snacka om självförtroende. Tänk vad roligt det är att leka sig fram till allvarliga, meningsfulla resultat, som påverkar dem att känna sig som vuxna personer.

Varje morgon går Thomas in på 'Näteriet' och sätter på sin egen dator. Går sedan ut och frågar Johan om han inte skall ha kaffe. Thomas har fått ett datorprogram om biltävlingar. Johan har hjälpt honom att få in det på datorn och hjälper honom att köra det. Vilken Thomas-upplevelse! Han använder hela kroppen, hoppar upp och ner när bilen kör av. Berättade för vaktmästaren vad han gör, att han kör på gräsmattan och kör ner alla träd och 'polisen jagar mig'. Han skrattar i ett. Förändringarna har gjort att alla har fått en ny-tänk-tändning.«

Instick: bakom allt detta ligger att Thomas fått en egen dator och att

Vad gör man t.ex. med en gråsten? Det vanligaste är att den får vara där den ligger, eller att man tar in den som en prydnadssak. Vi försöker använda den i vår närhet, göra något annorlunda av den. Göra den viktig, en samlingspunkt. Se att det går att få liv i »döda« objekt. Helt plötsligt är det ett levande föremål. När det är kallt ute lägger vi stenen i ugnen, så den blir varm – söker värme. Är det varmt ute har vi den i kylan – söker kyla. Den blir som en kontaktpunkt i vår tillvaro. →

Nätbaren.

Bilderna som man brukar använda på Tryckolera är 7,5 cm breda. Och bordet är 150 cm. Så det var bara att göra en bildstock med 20 tummebilder på. Den räckte tvärs över bordet.

man gjort ett litet nätverk på Tryckolera. Samtidigt har Björn Breidegard på Certec hittat på andra sätt för Thomas att styra bilder själv. Bland annat genom ljudstyrning vilket ytterligare övar upp hans språk.

Stig utvecklas också i sitt språk. Så här skriver Göran i samma mail:

»Stig har fått nya möjligheter och tar vara på dem. Testar, testar och åter testar själv bilder och ljud. Nya ordljud från Stig: *Oooooja* (Stockholms-a), *ja* (Stockholms-a), *Va,va,va* (Skånsk-a), *Na-na-na* (Skånsk-a), *Mu, mu, mu*. Detta händer när han själv får styra och ställa med streckodsläsaren och bildrullarna.

Till sin hjälp har vi vår nya skrivare som är både skrivare, scanner och kopiator. När vi har tagit fram olika händelser på bilder, kan de själv kontrollera när de vill ha dem.

Stig och Thomas kopierar själv sina bilder. Stig brukar sätta sig framför datorn, han tittar på sina bilder och försöker härma mig med sina ljud. Här kommer många nya ord som jag har svårt att uppfatta.«

Till dig som inte känner Tryckolera-deltagarna: för inte så länge sedan pratade Thomas inte alls (nästan) trots att han faktiskt hade en vokabulär, om också med ett fåtal ord. Och Stig hade bara sitt »Ig« (Stig) och »Jaa«.

SAMMANHANGSFÖRESTÄLLNINGAR

Alla deltagare har exploderat i sin förmåga att se nya sammanhang. Tydligast för oss är det med Thomas, eftersom han samtidigt blivit så verbal. Titta bara på följande exempel (ur Göran-mail):

»När vi körde förbi Vipeholmsskolan, säger Thomas: 'Alla har börjat skolan igen'. Jag frågade hur han vet det. 'Alla bilarna finns här igen', säger han och pekar på pakeringen. En annan dag: 'Många är fria idag. Lite bilar.'«

Och ett exempel med jul-logik:

»God fortsättning på det nya året. Alla hälsar och tackar för julklapparna. Som Thomas sa: 'jag har varit mycket snäll, har fått många julklappar. Bodil har också varit mycket snäll så hon får också många'.

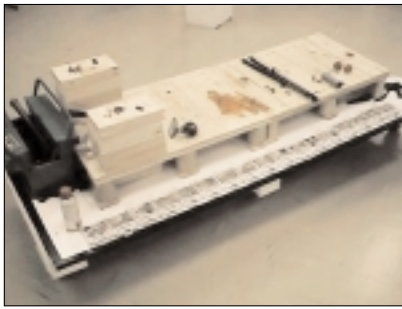
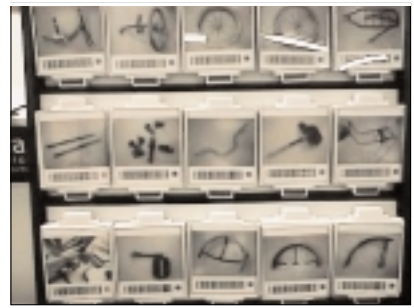
Lite nytt Thomas-snack: Thomas använder många nya ord-meningar. Jag har aldrig hört detta förut:

'Jag måste ha'	'Ska inte du ha'
'Kom till oss, sitt här'	'Vad skall vi göra nu, i dag?'
'Har det bättre nu'	'Det är inte rätt, det är fel'
'Jag vill åka hem'	'Bra, du är snäll,
'Vill inte, gör du det själv'	kommer du i morgon?'
'Hämtar du mig imorgon?'	'Vem skall köra imorgon?'
'Skall jag hämta något?'	'Fan också, sluta bråka!'
'Vi behöver handla, det fattas mycket'	'Vad står det här?'
'Gör det själv!'	'Jag vill ringa någon'
'Skall vi arbeta?'	

Thomas var under en period fascinerad av att lära sig mäta diametern på ett runt bord med tumstock (historien finns berättad i »Vad vi lärt oss av Isaac«, www.certec.lth.se/dok/vadvi). Efterhand började han undra över det där med tummen och stocken, tummestocken.

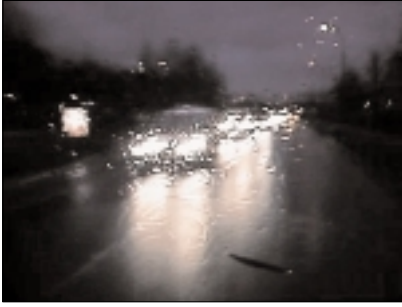
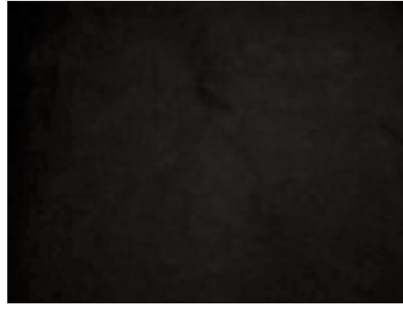
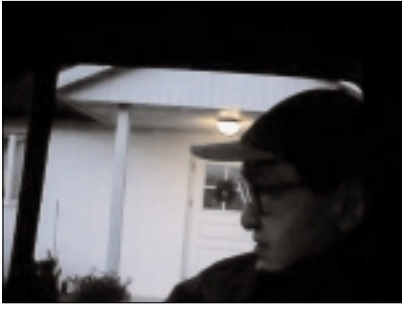

Thomas har alltid sagt att han ville ha en svart cykel. Ibland påstod han t.o.m. att han hade en. Ja, en cykelnyckel hade han i alla fall. Och en gång visade han faktiskt Göran en gammal, gammal cykel – till vilken nyckeln passade. Man tog med sig cykeln till Tryckolera, skruvade sönder allt, skaffade nya delar där det behövdes. Och till sist hade Thomas sin svarta cykel, mycket, mycket finare än någonsin i en nyköpt. För denna visste han ju precis hur den var byggd.»

INGENTING ÄR OMÖJLIGT. Vi har alltid med oss tekniken som en extra person på våra resor. För att komma ihåg, dokumentera och prata med människor i vår omgivning.

»På väg till Stockholm. Vi körde tidigt på morgonen. Det var mörkt, bara bilarnas ljus syntes. Så började det regna, Stig och Thomas satte sig tillrätta och såg lite på sina tidningar. Efter ett antal mil slumrade pågarna in och sov tills det började ljusna. Vi tog ofta paus för att sträcka på oss. Henrik och jag skiftade om att köra. När Thomas såg bilderna på vägen (pausbilderna) blev hans förklaring att vi körde och körde, körde, körde. Det sade han till varje bild, avslutade när en vanlig bild kom fram igen. Till den mörka bilden sade han att det var mörkt när vi körde. Den ljusa bilden: nu är det ljust igen, nu går det att läsa tidningen och se ut genom fönstret.« →

»Jag har börjat att testa gränserna hos oss, du har kanske pratat med Arne om det? Jag har provat en vecka med att inte vara intresserad av att skapa bilder om dagens händelser.

Första dagen gick väl ganska bra, några ögon bara som tittade långt efter mig. Andra dagen började det »morra« lite bland pågarna. De satt undrande och tittade på mig när jag gick runt och arbetade med något.

Tredje dagen när jag körde och hämtade Stig kom personalen ut och frågade om det hade hänt något. Stig hade börjat med (negativa) saker och ting som han inte gjort på länge. Han förklarade att han inte ville gå och arbeta. Men när personalen sa åt honom att »då får du väl stanna hemma« så ville han inte det heller. Men han gjorde allt tvärt emot (så som han gjorde förr). När vi kom fram till Tryckolera och hade tagit vår fika, fick jag svar direkt av alla:

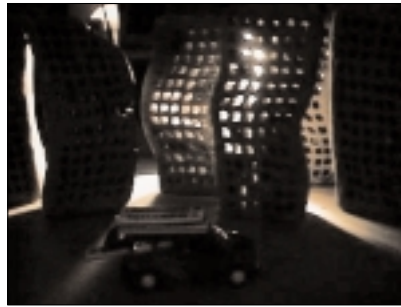
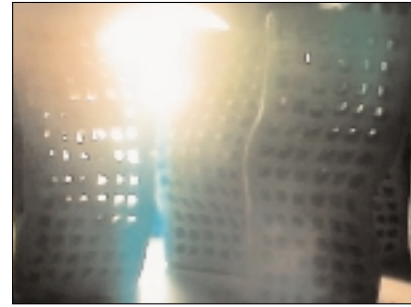
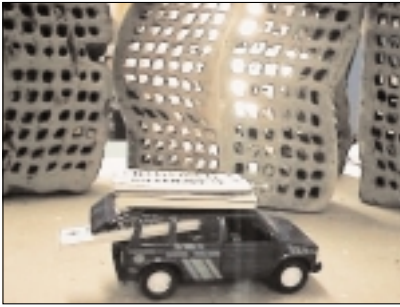
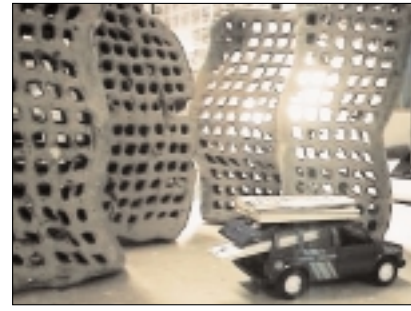
– Varför är det såhär?!

– Vad då? sade jag.

Thomas tog till orda: 'IDAG VILL JAG HA MÅNGA BILDER, ANNARS HÄNDER DET NÅGOT!' Så skrattade han och sedan rodnade han. Stig svarade också på sitt sätt. Anette sa: '– Jag tyckte väl att det var något konstigt här!' Jag lovade att jag skulle bättra mig. *Var det fel att testa dem? Det blev som ett rollspel.*«

Bodil: »Göran, varför i all sin dar skulle det vara fel?! Du testas ju för att få veta. Och du säger ju själv hela tiden att det skall till förändringar. På det här sättet fick nu inte bara du utan också Stig och Thomas och Anette klart för sig att detta med bilder över 'dagens händelser' – just *det* är viktigt. Grundläggande. Det ändrar man inte ostraffat.

Samtidigt förstår jag förstås vad du menar. Det känns etiskt fel att du låter bli att göra något som du numera tror dig veta är en förutsättning för att livet skall vara kul och hänga samman. Och visst är det rätt och bra och typiskt att just du känner så. Men inte tänkte du så förr – innan du hade idéerna, innan du hade möjligheterna? Kanske var det betydligt mer oetiskt då att dag ut och dag in *inte* möta Stig och Thomas via bilder på 'dagens händelser' så att de bättre kunde förstå sig på världen och sig själva? Å andra sidan fanns inte då de teknologiska förutsättningarna. Men vad skall man säga idag, också med etiska förtecken, om de verksamheter som ännu inte ens börjat försöka ge personnära bilder för självvald återkoppling och minnesstöd?«

Mycket av materialet på Tryckolera är material omskapat av naturen, som t.ex. det vattenslipade teglet som liknar telefonlurar och kallas tegelfoner. Här är det genombrutna tegelstenar som omformats i vatten, och som man på Tryckolera använder för att simulera höghusbebyggelse. Med en lampa bakom drar fantasin igång. »Det ser mörkt ut«, »där är det ljus«, »det är nog månsken«, »där kommer solen igenom«.

ATT TÄNJA GRÄNSER

»Vi har fortfarande bildgymnastik varje dag, Med samma film. Samtalen blir längre och längre, man talar högre och högre, kroppsspråket blir större och större.

Du kommer att få bilder på vår fina bardisk med barstolar. Där Stig och Anette dricker kaffe och ser på hur Thomas arbetar på datorn.

Tänk att Stig går upp på stolen själv! Är man intresserad, gör man allt. Under sker varje dag när man skapar, leker, fantiserar, bygger och tror på sig själv och att ingenting är omöjligt.«

Det är som om vi hittat former för samverkan där Görans lyhördhet, konstnärsskap och innovationer ihop med Certecs idériakedom, innovationer, svar och lösningar kontinuerligt omskapar hela miljön. Deltagarna på Tryckolera är i allra högsta grad delaktiga under tiden.

Det hela är så speciellt att jag drar mig för att sätta in det i någon fålla som exempel på något mera generellt. Men ändå: Schöns »The reflective practitioner« kan knappast illustreras starkare. Att det skall till *görande* och att man sedan kan och skall lyssna på hur situationen liksom *talkar tillbaka*, och gå vidare utifrån detta. *Det* är vad som sker i samarbetet mellan oss.

Att bygga

»Hej, igen!

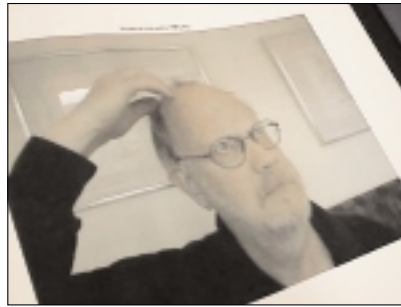
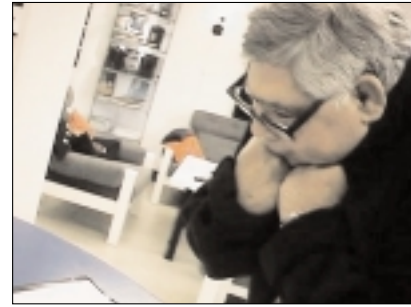
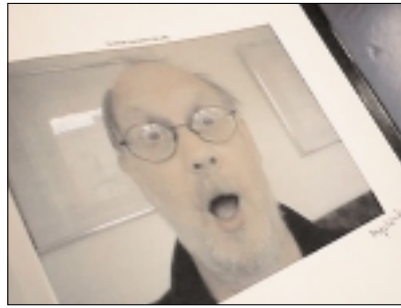
Helt plötsligt har ordet 'bygga' blivit ett nytt begrepp för Thomas och Anette. Thomas pratar om det varje dag.

Du skall höra vad han hade sagt hemma. En ny person gjorde i ordning frukost när Thomas kom fram till honom och förklarade för honom att 'på jobbet bygger vi och gör granna smörgåsar och mat varje dag för att jag skall banta.'

Thomas går ner stadigt, under julen gick han ner två kilo (tänk på all julmat).

Tillbaka till baren: Stig och Anette har pratat om olika saker med bilderna, de har fikar och kramat varandra. Stig gav också Anette en puss mitt på munnen, allt detta när de satt på barstolarna. Vilken teknik! Stig som ibland har svårt med rörelser och balans – han kan. När han vill.«

»Vi tittar ofta på filmsekvenserna från Stockholm. Det finns en som jag tycker är intressant. Thomas hängde i ett fönster och tittade ut på husen: 'Plato, titta så många fönster-bilder det finns på huset.' Han pekade fram och tillbaka på huset. Jag frågade vad han menade med 'det finns en bild i vart fönster'. Vi videofilmade det, och jag hjälpte Thomas med att hämta in bilden till honom genom att zooma in fönstret, så att han fick se vad de gjorde där. Där fanns någon som satt vid datorn, någon ringde i telefon, någon fikade osv. Han satt länge och tittade på detta.«

Arne Svensk på Certec skickar bilder till Thomas och ber att Thomas skall härma vad Arne gör på bilden. Titta på Thomas förmåga att efterlikna! Han går inte bet på något – upprepade försök har visat att han inte ens tar fel på höger och vänster.

Jag tror att vi här fått ett exempel som gör att vi gått varvet runt. För länge sedan upptäckte vi ju att bland annat Thomas inte kunde se en bild riktigt tydligt om den inte hade ram på. Då började vi förstås rama alla bilder. Detta gav specialläraren Agneta Dyberg-Ek i Hörby en plötslig insikt: det kan vara detta med *ramen* som har gjort att för vissa elever har det en så stor inverkan att de får sitta vid ett fönster. Det är som om fönstret ger dem ramen. Och därmed ett och samma utsnitt ur verkligheten vilket förstås är lättare att hantera än den komplexa tredimensionella ständigt föränderliga omvärlden.

För Thomas del handlade det nu varken om ramar på bilder eller om utsikten genom ett fönster. Nej, nu handlade det om in-sikten – nu såg Thomas fönsterna utifrån som bilder. Han till och med sa det: »det finns en bild i varje fönster«. Att det sedan gick att också zooma in och visa vilken »bilden« faktiskt var – det var ju fantastiskt.

HISTORIA

Var och en av oss är också vår historia. Men är vi det, egentligen, om vi inte har någon som vet vad vi menar med orden, och om vi inte heller har så mycket bilder? Många flyktingar har vittnat om hur det är att vara avskuren från sin barndom och inte ha någon annan att dela minnena med. Människor med utvecklingsstörning kan ibland kanske ha det ännu svårare: den personal som vet något om deras förflutna kan ha slutat, och själva kan de kanske inte få ordning på minnena på egen hand. Då kan de inte ens dela dem med sig själv.

Göran har gjort ett stort arbete med att i efterhand dokumentera Stigs och Thomas historia. Läs gärna om det i »Ge oss bara redskapen«. Men det är förstås ändå mycket som Göran inte fått fatt på. En del berättar Thomas numera själv. Det händer att han plötsligt får kontakt med ett minne som förefaller överraska också honom själv. Så var det när han kom på hur han varit gipsad och suttit i rullstol. Minnet kom när han tittade på bilder över hur Stig (!) var hos tandläkaren (!). Thomas berättade och berättade – och mycket riktigt, när Göran kollade upp med omvärlden från den tiden, så visst hade Thomas varit gipsad. För några decennier sedan.

Nu skriver Göran:

»Jag berättade att jag håller på med Thomas bilder och hans historia. Du vet att han alltid har pratat om en person som heter 'Brant'. Både i positiva och negativa sammanhang har alltid 'Brant' gjort det'. Nu har jag hittat honom på bild! Han hade Thomas på Blinkarp. Thomas har också sagt att han har ridit på en häst. Ingen har riktigt fattat om det är sant. Nu har jag och Thomas bevis: en bild när Thomas rider på en häst.«

Thomas har haft rätt – hela tiden.

Och då kom Thomas på att han varit gipsad!

KÄNSLOR

Det är lätt att arbeta med bilder och få fatt på substantiv, och det går också att få fram verb, händelser, adjektiv. Känslor är både svårare och viktigare. Därför arbetar förstås Göran med dem:

»Hejsan Bodil igen!

Har börjat ta tag i våra, var och ens, personliga känslosamma bilder. Har börjat med Stigs. Vi har tillsammans gått bakåt ett och ett halvt år och funnit 480 känslobilder som handlar om positiva och negativa känslor, vanliga och ovanliga. Jag skall fortsätta några år tillbaka och se hur många vi får ihop. Har sett att intresset ökar för att använda dessa bilder för att bildprata med. Det intressanta är att ljudet om vad bilden handlar om också är viktigt.

Vi har ungefär 100 sådana bilder med ljud. Stig skall ha en tavla där han själv kan plocka fram vilken bild han vill ha i ett bildsamtal. Vi testade på ett studiebesök. När Stig skulle visa besökarna med streckkodsläsaren blev bildsamtalet så här (bild och ljud):

1. Hej, jag heter Stig Nilsson
2. Christer heter min handledare
3. Christer är sjuk
4. Christer har ont i hjärtat

Ett nytt bildsamtal:

1. Jag har ont i armen
2. Doktor har gipsat min arm
3. Jag skall gå med det i en vecka

Besökarna klappade händerna för Stig och tyckte han var mycket duktig, Det syntes på Stig att han var mycket rörd och blank i ögonen av det.

Då grep Thomas in: 'Jag kan också göra det, jag kan också skratta och gråta!' Och så visade han genom att agera med kroppsspråket. Du får bilder på det.«

Ur ett annat mail:

»Har ett fint exempel med Stig. Han är sjuk, kan inte prata för han har ont i halsen. Och så har han snubblat och fått en spricka i armen så att han har fått en gipsskena. Sedan är Christer, hans handledare, också sjuk. Han har fått problem med hjärtat, så han är sjukskriven minst en månad.

Detta har påverkat Stig mycket. Nu vill han också vara sjukskriven. Tänk, Bodil, vilken utveckling det har varit för Stig. Jag har aldrig varit med om att han visar såna känslor mot sig själv.

En viktig orsak till att han vill stanna hemma är att jag har lovat honom att han skall få veta allt om vad som händer hos oss. Här kommer ett nytt område in: det nya »Bildakuten med Första Bildförband«. Stig får detta varje dag. Har börjat med en »fröpåse« med bekräftelser

Stigs känslbilder

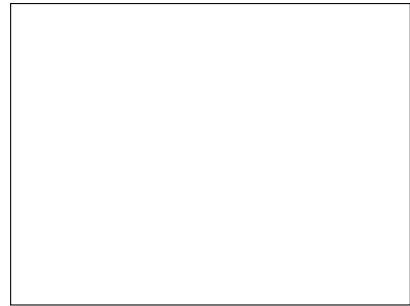
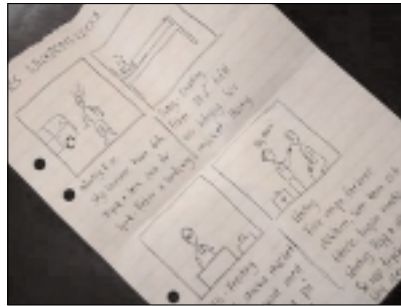
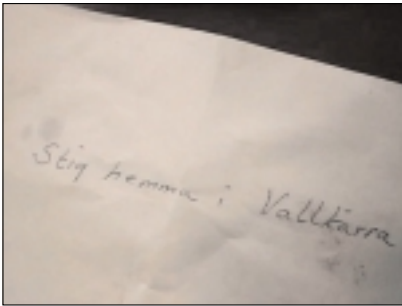
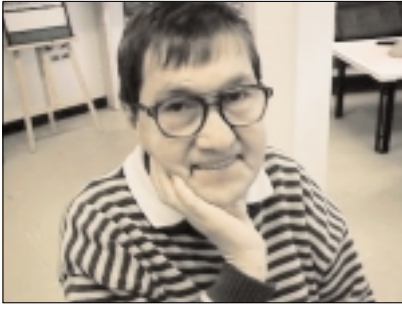

Göran och Stig bygger upp negativa känslomässiga händelse. Första bilden börjar med händelsen och den sista med »att jag blir bra igen«.

1. Jag har ramlat och skadat armen. 2. Doktorn har gipsat min arm. 3. Hoppas att jag snart blir bra. 4. Idag har jag varit hos doktorn och visat armen. 5. Jag har fått klippt bort gipset. 6. Nu är gipset borta. 7. Titta, bara några blåmärken kvar. 8. Nu kan jag röra den som vanligt. 9. Nu är allting som vanligt igen.

För Stig och Thomas har det ofta varit svårt att få ihop hur det mesta faktiskt löser sig – förstår man inte hur en svårighet kan bli till en happy-end i ena fallet, kan man inte överföra den förhoppningen till nästa. Därför började Göran göra serier som handlar om det hemska – och om hur det skall bli sedan. Han gör dem medan det svåra fortfarande håller på (som i vidstående bildserie om Stigs lunginflammation). Serien skall utmynna i den friska bilden sist (en bild på en pigg Stig). Och de tomma bildrutorna visar att här kommer det efterhand bilder som skall visa hur tillfrisknandet gick till.

1. Jag känner mig dålig, har ont i halsen. 2. Är sjuk, vill åka hem. 3. Måste gå till doktorn. 4. Doktorn tog tempen, jag hade 39°. 5. Jag fick medicin 6. och jag skulle ligga i sängen 7. för jag hade lunginflammation. 8. Göran kommer och hälsar på mig, med bilder om vad som händer på jobbet. 9. Får också lite gott och tidningar. 10–11. Christer och jag har gjort ett brev med text och ritade bilder om min första sjukdomsvecka. 12–14. Tomma bilder, för jag... 15. kommer snart och arbetar. →

för Stig. *Fröpåsen* har *minnesbilden*, *rabatten* har *händelsen*. T.ex om Stig vill ha kontroll över ett personbesök, när, var, hur, hur länge – så finns detta på rabatten. Om det gäller t.ex hur många dagar det är kvar, kan han klippa av dag för dag på rabatten och på så sätt ha kontroll över det själv.«

»Thomas har tappat sina glasögon så att de gick sönder. Som om det inte räckte med det, har handtaget lossnat på hans väska. Då fick han väskan mellan benen, ramlade i gatan, slog upp sår på armbågen, handen och knäet. Handen svullnade så att han fick åka till vårdcentralen.

Och Stig hade precis fått av sig gipset, när han skulle visa ett studiebesök en bild. Han ramlade – och så svullnade armen igen. Du ser vilka negativa händelser som pågarna har råkat ut för.

Mitt recept: jag skapar *bilder* på händelserna. Bygger upp hur det hände. Vad vi skall göra. Och ser till att det slutar med en *positiv händelse* när allting blir bra.

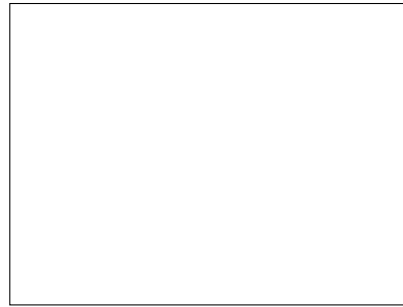
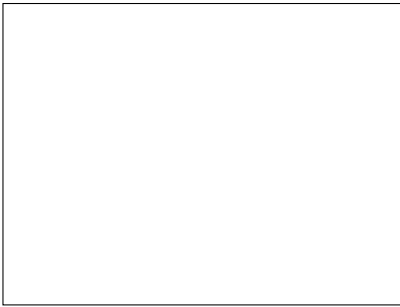
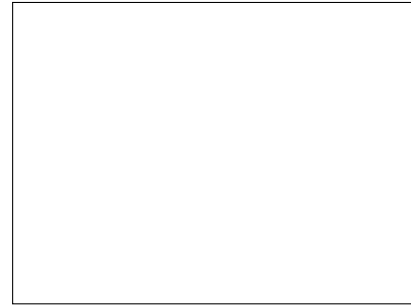
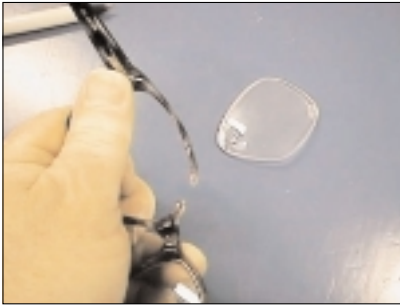
Har börjat med bilder på skadorna. När pågarna såg dem, började de skratta åt det, började prata om det med alla och förklarade eller försökte förklara. På det viset började de *skapa om* vad som hade hänt, och du kan tro att de är duktiga på att göra om allt till bilder för att själv kunna se vad som har hänt och för att själv kunna berätta för andra. Ju mer de får bildtala om det, desto mindre blir problemen för dem själva. Tänk vad lite som behövs för att öka livskvaliteten för dem!

Att med hjälp av bilder dokumentera en negativ händelse har förändrat den till en positiv, läkande händelse. Det har varit som ett första förband. Så fort Stig har haft ont eller tänkt på det, har han tagit fram bilderna och förklarat hur det har gått till. Vad vi har gjort. Hur det kommer att bli: 'jag kommer att bli bra!'

De har klarat av sina problem själv. Kanon! De har skrattat över sina olyckor. Fantastiskt att bilden kan vara läkande.«

»Andra människor skriver 'Ingen reklam, tack.' Men vi vill ju ha reklam, så det står tvärtom på vår brevlåda: 'Gärna hushållsreklam'. Reklamen är viktig för oss. En dag kom Thomas med en broschyr om kläder på Malmströms. Förklarade för mig att han ville köpa en skjorta. Jag sa att det kunde vi göra – 'men har du några pengar?' 'Ja, det har jag', sa Thomas och tog fram börsen. Visade mig att han hade 30 kronor i mynt. Jag sa att det var för lite. Då sa han att jag har mer här – och så visade han en hundralapp. Vi bestämde att vi skulle åka dagen efter. Han ville att vi skulle göra en tavla som Stigs där det skulle bli bilder på, och det gjorde vi direkt. På första bilden visade Thomas broschyren med skjortan, och på den sista skulle han ha skjortan på sig. Däremellan fanns än så länge 5–9 tomma bildklossar. Thomas var nöjd när vi åkte hem.

På morgonen nästa dag hade jag lovat mig själv att inte säga något. Thomas kom som vanligt, drack sitt kaffe och började prata med Ann-Christin om ditt och datt. 'Vad skall du göra i dag?', frågade hon. 'Jag

En negativ känslomässig händelse som inte är färdig ännu. Thomas bygger upp serien efter hand och känner sig trygg med att se att det händer något och att det blir färdigt snart.

1. Jag, Thomas, har glasögon
2. Jag har tappat mina glasögon så att de gick sönder
3. Ena glaset har ramlat av
4. Bågen har också gått sönder
5. Glasögonen ska lämnas in för att lagas.
- 6.
7. Tomma bilder för det som ska göras.
- 8.
9. Så här ska mina glasögon se ut när de är färdiga.

skall följa med Plato och köpa mig en skjorta', sa Thomas. Inte hade han glömt det, inte.

Vi körde till Malmströms på OBS i Arlöv. Jag fick syn på ett ställ med skjortor på rea. De kostade 99 kronor styck. Jag lämnade Thomas ensam där för att han skulle bestämma vilken han ville ha. Hörde hur han pratade med sig själv. Helt plötsligt kallade han på mig: 'Plato, jag vill ha antingen den eller den.' Det var en röd och en blå-vit-randig. 'Du får bestämma själv', sa jag. 'Jag tar den här', sa Thomas och pekade på den blåvita. Han tar den till betalningsdisken, kallar på killen som står där, 'denna skjortan vill jag ha'. Han tog fram sin börs, plockade fram pengar och frågade vad den kostade. Han var helt otroligt säker i sitt sätt och mycket artig i sitt agerande. Jag var mycket stolt över honom. När han gick ut ur affären, lyste ögonen på honom. Han gick fram till mig, kramade mig och sa 'tack så mycket, Plato, för allt.' Varför gjorde han det? När han gick där med sin påse, vände han sig om och frågade om jag hade tagit många bilder på honom. Och det hade jag ju, som du kan förstå.

När vi kom hem, var det första han ville att ta fram bilder, så att 'händelsen blir färdig tills jag skall åka hem.' Dagen efter stod han i dörren där hemma med skjortan på sig och lyste med hela ansiktet. När vi kom till Tryckolera, ville han att vi skulle ta fler bilder på honom med skjortan på. Han har sedan under hela förmiddagen bildspråkat om denna händelse. Med alla. Helt plötsligt kallade han på mig. 'Plato, kan vi inte åka och köpa en slips och strumpor i nästa vecka?!' Det har jag lovat honom.

PS: Jag glömde att tala om att det också var en negativ händelse. Han tappade glasögonen på golvet så att glaset gick sönder. Jag tänkte att nu var dagen ändå förstörd, men inte. Svaret från Thomas var: 'vi tar bilder på det och sätter det på en tavla. Så lagar vi dem, och så får jag bilder på det också.' Så nu har vi satt en förstabil med de söndriga glasögonen och en sistabil med de hela. Och där emellan är det 5-9 än så länge tomma bildhållare.

Trevlig helg!

Göran«

INITIATIVFÖRETRÄDE

Det är sin sak att Göran inte vill vara ställföreträdande görare mer än absolut nödvändigt. Det har förstås lett till många vinkar från Göran om vad Stig och Thomas kan göra själva, och till att han har väntat ut dem. Men nu har också alla de nya möjligheterna gett till resultat att Stig och Thomas börjar ta fler initiativ alldeles, alldeles själva.

»Thomas frågade mig: 'Plato, du har ingen väska hemma som jag kunde låna så länge?' Det är som att ju fler informationsbilder vi gör och ju mer vi skapar, desto fler nya initiativ tar de själva.

Stig hade inte längre något bandage på sin arm när han kom i dag, men plötsligt ville han ha ett. Jag frågade varför. Då pekade han på

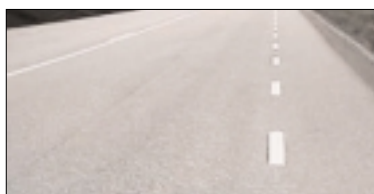
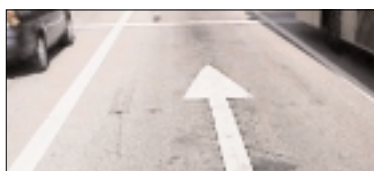
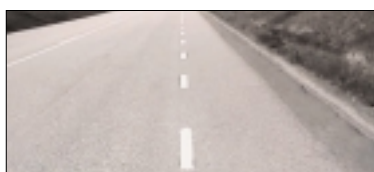
Christers bild och förklarade att han hade ett bandage, och då ville Stig också ha ett. Kanske för att få mer uppmärksamhet?»

»Thomas hade fått sin nya dator. Han hade bestämt plats till den. Helt plötsligt dagen efter kom han rusande: 'Plato, Plato, där finns ingen kontakt i det rummet!' Hans nästa fråga var: 'när får jag bilder i min dator?' Han kan prata och undra hur mycket som helst.»

UPPMÄRKSAMHET

Nära släkting med initiativföreträdet är den egna uppmärksamheten, den egna urskiljningsförmågan och upptäckarlusten. Ett exempel bland många:

»Vi åker från Vipeholm varje dag. Thomas har sett en motorcykel där som han tycker om. En dag när vi kom förbi, sa han: 'Plato, motorcykeln fanns inte där i dag.' Självt hade jag inte sett vare sig om den var där eller ej, så jag fick vända. Och visst: där var ingen motorcykel!«

BILDER PÅ NÄR-INGENTING-HÄNDER

Det finns så mycket som man inte pratar om, och som därför på något sätt inte finns. Fast vi ändå vet om att det finns. Alla pauser, t.ex. Men hur är det för Stig och Thomas – kan de få grepp om all denna tid då ingenting händer? Alla långa händelsetomma mil till Stockholm, t.ex? Tryckolera-gänget dokumenterade hela, hela tiden, då de körde till Stockholm, och också det till synes händelsetomma börjar nu bli bepratad.

Det händelsetommas upplevda icke-existens bryter av skarpt mot känslbilderna. Eller, som Göran skrev: »När jag bildläste ett år av Stigs känslösamma bilder, märker jag att jag kommer ihåg händelser runt om bilden. Men också jag har svårt att uttrycka mig om dem i allt jag ser.»

THOMAS SOM VIKTVÄKTARE SPECIAL

Thomas är överviktig. I många, många år har man då och då provat att få honom att minska i vikt: det har varit mindre portioner, färre portioner, lite mer kostcirkelsbetonad mat – och däremellan en hel del tröstmat, skämma-bort-mat, speciellt från ny oerfaren personal. Resultatet har blivit att Thomas blivit tyngre och tyngre. Har svårt att gå. När inte ner till skorna. Etc.

Det tog tid innan Göran förstod att vägen till framgång hette: bilder till detta också! Både bilder för att visa vacker mat och för att i bild visa Thomas hur han minskade i vikt. En dag kom mailet:

»Thomas vill skicka några nya bilder på sig själv. Hans nya vikt är 87,5 kg. Han började på 102. Han går verkligen in för detta. Vill ha »grann-mat« på bild. – Hade besök av dina pojkar i går. Då bjöd vi på kaffe. Men när det var Thomas tur att ta en kaka, sa han att han inte äter kakor längre. 'Jag har mina egna.'

Han kan nu ta på sig sina strumpor själv. Och i dag tog han till och med fram en bild på mat som han hade fått och frågade om han kunde få

Thomas vaktar vikten.

sådan mat i morgon också. Vilka framsteg han gör – jag blir riktigt rörd.»

»Jag glömde att berätta om Thomas morgonfika. Han fick välja mellan en bild på franskbröd med marmelad och ett rån med ett salladsblad, tomat, gurka och en liten hörna mager ost. Thomas valde rånet: 'vilken grann smörgås, den tar jag, mmmmmums', sa han och skrattade.

Jag har börjat göra hans matsedel på 1500 kalorier per dag. I bild, förstås.»

AVSLUTNING

Nu har jag berättat och berättat. Främst genom att klippa och klippa ur Görans mail och alla bilderna där. Medan jag har skrivit, har jag bland annat funderat över minnet. Och över hur vi alla har behov av att ha dokumentation utanför våra huvuden. Visst har t.ex. Göran alltid berättat mycket för mig om det som händer på Tryckolera, och visst har jag sett mycket själv. Annars hade vi inte kunnat skapa så mycket ihop. Men vilken skillnad det gör att Göran det sista året också börjat skriva mail till mig, mail med text och många, många bilder. Det gör att vi har fått bättre underlag. Säkrare fundament att hålla oss till. Ibland säger vi att man måste vara stram i skelettet för att kunna vara lös i köttet. Ju bättre fundament, desto bättre chanser för kreativitet.

Det behövs inte mycket fantasi för att inse att det är ungefär det samma för Stig och Thomas – fast i ännu högre utsträckning. För de kan inte alltid *ens i stunden* berätta om det de vill, med mindre än att de har dokumentation (i deras fall bilder).

Göran skriver på sina ställen att han blir nästan rörd över allt de kan. Själv blir jag mest rörd över att bilderna är så viktiga att bildberättelsen för dem överträffar det levande livet. Berättelsen är viktigare än händelsen – kanske för att den finns kvar? Kanske för att den håller rätt på orsak – verkan när den sköter om kronologin? Tänk att Thomas ville ha skjortinköphändelsen bild-förberedd till och med innan den gjordes. Inte för att han skulle våga, inte för att han behövde vara förberedd, utan för att på så sätt fanns den ju redan innan den fanns – och skulle säkert få ett lyckligt slut. När han sedan väl köpt sin skjorta, var inte det viktigaste att genast få den på sig. Nej, det viktigaste var: »har du nu tagit många bilder?» Och de söndriga glasögonen blev ingen katastrof. Inte alls. Tack vare att de föll i golvet, kunde han ju få ännu en dramatisk bildberättelse från katastrof till fullbordat återställande.

Det finns fler deltagare än Stig och Thomas på Tryckolera, men ingen av de andra har så dragits in i bilden som talspråk och skriftspråk som vad Stig och Thomas har gjort. För Anette, som redan har både ett tal- och ett skriftspråk, var det visserligen roligt med bilder på hennes katt, Putte, men det var också allt. Fram till dess att man började skapa specialbuketter med olika innebörd. Då kom det fram ett bildintresse också hos Anette. →

Har nu allt detta verkligen något med konsten och vetenskapen att göra? Det var ju så jag började. Mitt svar blir: Ja. Faktiskt.

Så här tänker jag då:

Konst och vetenskap är två mänskliga uttrycksformer och aktiviteter. De söker gränser, de utmanar det existerande sättet att tänka. På sitt sätt gör ju Stig och Thomas och alla andra människor med utvecklingsstörning det också. Men till den auktoritära kulturen hörde att den skulle lägga *sitt* tolkningsmönster över det hela och försöka göra om Stig och Thomas och deras gelikar så att de så långt sig göra lät skulle bli som vi. Och i den mån de inte kunde det, så skulle vi ta hand om dem och allt de behövde.

Men titta nu vad de lär oss – när de kan lyssna, när de kan se, när de kan söka. När de har redskapen. För redskapen hjälper mot den mest negativa konsekvensen av utvecklingsstörningen hos Stig och Thomas och många andra, nämligen *språkhandikapp*et.

Har du tänkt på att utan språk kan du nästan inte lära dig något? Och kan man inte lära sig något, allt medan åren går, blir man efterhand alltmer avvikande. Å andra sidan: också om man som Stig och Thomas får tillgång till språket så sent som i 40–50-årsåldern, kan nästan vad som helst hända. *Deras kunskapsutveckling relativt sig själva de senaste sju åren överträffar vida den normala för medelålders människor.*

Men frågorna då? Och svaren? Och förhållandet mellan dem? Jo, bådadera finns där i en ständigt föränderlig blandning. Låt mig börja med den mycket medvetna kognitiva miljön på Tryckolera så som den framgår av många av bilderna här. Där är mycket så tydligt och samtidigt så vackert – och så har man varit med om att göra det själv. Men plötsligt *vänder* Göran på något i miljön eller i begreppen – och så gäller det att reagera. Man får variation, blir utmanad, måste fortsätta att tänka.

Så kommer alla dessa välsignade studiebesök (som ibland blir för många, men i alla fall!), och Stig och Thomas får berätta, berätta, berätta. Dvs. känna att de kan ge *sina* svar, och att andra kan förstå dem. Detta leder till egna frågor – för att kunna berätta mer och mer och mer, måste man ju veta mer och mer och mer, och då måste det hända mer och mer och mer som man kan ta bilder på. Även det existentiella finns med: känslor, tankar, vem-är-jag?, varför-blev-det-så?, hur-gör-jag-sedan?

Från en roll till fyra

Stig och Thomas har alltså gått från att vara *mottagare* till att också erövra rollerna att vara

Sändare (till de närmaste, till alla studiebesöken ...) med hjälp av bilder

Sökare (inåt och utåt) med hjälp av bilder

Återkopplare – de kan själva ge återkoppling till alla människor som undrar. Med hjälp av bilder.

Självständigt samarbete.

Talspråket och skriftspråket

Det är viktigt att se att bilderna är lika viktiga för Thomas som för Stig. För även om Thomas nu förvärvat ett rikt talspråk, har han inget annat skriftspråk än bildernas. De finns där som fixpunkter när han söker ny variation och tar nya initiativ.

Känn Världen

För länge, länge sedan gjorde Certec ett förförsök utifrån en gigantisk tanke. »Känn Världen« hette projektet. Grundtanken var att människor med utvecklingsstörning är minst lika beroende som vi andra av att få tankeavlastning utanför det egna huvudet. Så då borde de väl också kunna ha uppslagsverk? En egen encyklopedi. Nationalencyklopedin är i viss utsträckning tillgänglig t.ex. för blinda användare. Men vem har tänkt på utvecklingsstörda människors behov?

»Känn världen« var en kul idé. Men den var för tidigt ute – och projektet var för litet, även som förprojekt. Men så långt kom vi i alla fall att vi insåg att »Känn Världen« måste vara *individuellt*. Botta i egna upplevelser, egna bilder, egna sammanhang. För när dessa väl finns därute, pålitligt dokumenterade, kan människan gå vidare. Vår metafor i »Känn Världen« var en bokhylla, där var och en hade sin egen bok. Varje gång man öppnade sin bok, kunde man välja att stanna kvar i det man redan hade *eller* att lägga till något nytt.

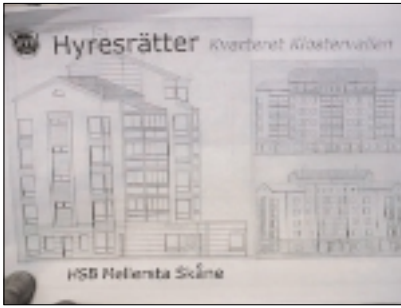
Nu slår mig tanken: är det kanske detta som nu håller på att ske på Tryckolera, fast vi inte alls tänkt i termer av att göra uppslagsverk? »Känn Världen«-metaforen förtjänar kanske att tas upp igen, åtminstone som tankestöd? I praktiken har den förresten en helt annan potential till framgång nu än då för 5–10 år sedan. För nu *finns* ju just den informationsteknologi som gör det möjligt att börja mer från frågor än från svar.

Kanske kommer vi alla på sikt att hålla oss med mer eller mindre individuellt anpassade »uppslagsverk«: encyklopedier som har en struktur och en logik som inte är den samma för alla utan som passar just en själv. I dag är det fortfarande en väsensskillnad mellan fri sökning efter en företeelse på nätet respektive att plocka information om företeelsen ur ett uppslagsverk. Den skillnaden tror jag borgar för att det uppkommer något annat, något nytt: något som är mer användarstyrt än de gamla encyklopedierna. Till innehåll, till form, till funktion.

Kanske säger vi om tio år: det *började* ju faktiskt på Tryckolera!

Stig kom på institution redan när han var barn. Sedan dess har han inte haft ett eget hem. Men nu gräver man för huset på Klostergården där Stig skall få en egen lägenhet.

REFERENSER

Arne Svensk. *Design av kognitiv assistans*. Certec, 2001.
www.certec.lth.se/dok/designavkognitiv

Henrik Danielsson. *Bildpraktik – Om digitala bilders betydelse för personer med kognitiva funktionshinder*. Certec, 2000.
www.certec.lth.se/dok/bildpraktik

Bodil Jönsson, Lars Philipson, Arne Svensk. *Vad vi lärt oss av Isaac*. Certec, 1998. www.certec.lth.se/dok/

Bodil Jönsson. *Tankekraft*. Brombergs, 2001.

Bodil Jönsson, Karin Rehman. *Den obändiga söklusten*. Brombergs, 2000. www.learningbysearching.net/dos

Bodil Jönsson. *Tio tankar om tid*. Brombergs, 1999.

Ruth Bauth, Bodil Jönsson, Arne Svensk. *Ge oss bara redskapen*. Natur och Kultur, 1995. www.certec.lth.se/dok/geoss

Bodil Jönsson, Arne Svensk. *Teknik och förståndshandikapp*. Natur och Kultur, 1994. www.certec.lth.se/dok/teknikoch

Annamaria Dahlöf, Svante Larsson. *Växtbok för annorlunda människor*. Uppsala Publishing House, 1999.
www.uppsala-publishing.com

Annamaria Dahlöf m. fl. *Ovanlig vänskap*. Film. Uppsala Publishing House, 1999. www.uppsala-publishing.com

www.tryckolera.certec.lth.se

www.certec.lth.se

Idag utvecklas så mycket kunskap genom en strid ström av korta forskningsprojekt att det långvariga börjar höra till ovanligheterna. Just därför har vi stannat till inför det i dag sjuåriga samspelet mellan Tryckolera och Certec. Även det var ursprungligen ett tidsavgränsat projekt. Vad är det som har gett det en sådan bärkraft genom åren? Svaret överraskade oss själva: uthålligheten har uppkommit genom att kärnan är mötet mellan konst och vetenskap.

Sådana möten hör till det som både samhälle och kultur ofta förespråkar i övergripande termer. Medvetna ansatser i samma riktning görs ibland också inifrån konsten och vetenskapen. Men i det här fallet ingick mötet alls inte i avsikten, och vi som har varit med i arbetet har faktiskt inte tänkt i de termerna inuti projektet. Efter så många år av hemmablindhet är det därför spännande att resa frågan om grundbulten kanske är något så enkelt och samtidigt så fint som att konstens frågor och vetenskapens frågor-och-svar här råkat få en mötesplats, om ock oavsiktligt.

Den här rapporten hittar du också på
www.certec.lth.se/dok/konstoch

Avdelningen för
rehabiliteringsteknik,
Institutionen för
designvetenskaper,
Lunds tekniska högskola

Certec, LTH
Box 118
221 00 Lund

Sölvegatan 14A
223 62 Lund

046 222 46 95

046 222 44 31

 certec@certec.lth.se

 www.certec.lth.se

Certec är en forsknings- och utbildningsenhet inom Institutionen för designvetenskaper vid Lunds tekniska högskola. Främst via Internet gör vi en stark satsning på "Certecmärkt" information.

Vi är ca 20 anställda och har en årsomsättning på omkring 10 miljoner kronor. Basanslag kommer huvudsakligen från Region Skåne och LTH. Projektmedel får vi t ex från KK-stiftelsen och ett flertal andra bidragsgivare. En speciell Certecfond är under uppbyggnad.

INTERNRAPPORT FRÅN CERTEC, LTH. NUMMER 1:2001.
ISRN CERTEC-IR-01/1-SE
URN:ISRN: CERTEC-IR-01/1-SE
ISSN 1101-9956
APRIL 2001

Göran Plato och Bodil Jönsson

Konst och vetenskap